

KAZAK FOLKLORU HAKKINDA

Prof. Dr. Sendik Pasayev PİRSULTANLI

Yay. Hazırlayan : Şahin KÖKTÜRK

Kazak folklorunu kitaplar vasıtasıyla tanıdım. Bir de 1990 haziran ayında Gence'de; Kazakistan, Orta Asya, Kafkasya ve Dağıstan'ın genç ozanlarının müsabakası yapıldı. Ben bu müsabakada bir mütehassis olarak jüri heyetinde üye idim. Burada Kazak folklorcusu Seribek ALDASEV'le tanıştım. O, vakti ile Bazar Jirau'nun şiirlerini halktan toplayıp neşrettirmişti. Aynı zamanda müsabakada birinciliklerden birini almış olan Kazak akn'ı, jırcısı, Hıdırbek MANANBAYEV'in ifa cılık mahareti beni kendisine hayran etmişti. Onunla defalarca görüşmüş «akın» ve «jirau» sanatı hakkında sohbetlerimiz olmuştur. Hatta bir yıla yakındır biz Hıdırbek'le mektuplaşıyoruz. Ancak Kazak folkloruna, hususen akın ve jirau yaratıcılığına derinden vakıf olmak için bunlar oldukça az idi.

Kitapların yardımıyla bir halkı ve onun folklorunu tanımayı, hiç bir zaman bu halkın kendisi ile yüz yüze, göz göze, nefes nefese görüşme ile bir tutmak, mukayese etmek mümkün değildir. Herhangi bir halkın folkloruna, sanatının bütün sahalarına, mânevi kültürüne derinden vâkıf olmak için onun içerisine girmek, toprağını, elini, obasını gezmek, insanlarıyla temasta bulunmak gerekir. Çünkü sanatın bütün sahaları; mensup olduğu halkın coğrafi, etnik hususiyetleri, karakteri, geçimi, kadim âdet - an'aneleri ile doğrudan ilgilidir.

Azerbaycan İlimler Akademisi, Nizâmi Edebiyat Enstitüsü'nde yalnız Azerbaycan Folkloru Şubesi faaliyet gösterdiği halde, Kazakistan İlimler Akademisi, «Ayezov Edebiyat ve İnce-sanat Enstitüsü»ne bunun yerine :

1. Folklorşinaslık
2. Cambulsinaslık
3. Metinşinaslık

adıyla üç şube faaliyet gösteriyor.

Azerbycan'da bu sahada ilimler doktoru ve profesörlerin sayısı hayli çok olsa da, Aberzaycan İlimler Akademisi'nde temsilcisi yoktur. Halbuki, Ayezov Edebiyat ve İncesanat Enstitüsü'nde «Folklorşinaslık Şubesi»ne, Kazakistan İlimler Akademisi muhabir üyesi Rahmankulu BERDİBAYEV başkanlık ediyor.

Bahsettiğimiz folklor şubelerinde, M. MİRZAHMETOV, N. TÜREKOLOV, S. NAGİMOV, K. SEYDEMANOV, Y. AMANDİKOV, Z. SEİTJANOV, B. EZİBAYEVA, A. BULDİBAYEV, K. MATİJANOV gibi alimler ve ilim erbabi çalışmaktadır. Onlar kendi kadim destanlarını, aytıslarını (akın değişlerini) büyük hevesle toplayıp neşrediyorlar. Artık, esatir ve efsanelerini toplayıp neşretmek için ameli faaliyete başlamışlar. Genç folklorcu Anarbay BULDİDAYEV'in Kazak folklorunun toplanması, neşri ve tedkiki sahasındaki hizmetleri beni çok sevindirdi. Onun Kazak folkloruna, akın, Jirau yaratıcılığına kalben vurgunluğu bende şöyle bir ümit yaratmıştır ki, Anarbay; Kazak Folklorunun yorulmaz araştırmacısı olacaktır.

Kazak halkının tanınmış akın'ı Cambul CABAYEV'in adına müze kurulmuş ve ayrıca Kazak İlimler Akademisi, «Ayezov Edebiyat ve İncesanat Enstitüsü'nde onun adını taşıyan bir şube faaliyet göstermektedir. Bunun neticesidir ki, Cambul CABAYEV hakkında «Dastan Ata», «Canbul Cabayev» adlı antolojiler ve monografiler yayın-

lanmıştır. Bu açıdan bakarsak, Dirili Gurbani, Tufarganlı Abbas, Hasta Kasım ve Aşık Elesker adlarıyla şübeler ve müzeler kurmamız gerekir. (...)

Kazakistan'da ozan sanatına dair arkaik alametlerden ilk merhalede toponimik (yer, coğrafya) adları zikretmek mümkündür. «Oğuz dağı, Kazan'ın Kırılı Kalesi, Alatay, (Aladağ) Garatay (Karadağ), Bayındır Han ve Karacuk Çoban»la ilgili yerler, Korkut Ata'nın kabri v.s.» kaydetmek mümkündür.

1638 yılında Alman alimi Adam OLARIUS Derbend'e gelir. Burada Dede Korkut'un Kazan Han'ın ve karısı Burla Hatun'un kabirleri olduğunu kayda geçirir. Bununla birlikte, Kazakistan'ın «Kızlarda» vilayetinde, Aral gölüne yakın, Sır-Derya sahilinde Korkut Ata'nın mezarının olması bize garip gelmiyor. Türk boylarında bu an'ane var. XV - XVI. asırlarda yaşayıp yaratmış mani ustası LELE'nin, hem Laçm'ın Külebird kabristanlığında hem de Fuzülü ilçesinin Ehmedallar köyü kabristanlığında mezarı vardır.

Kazak Folkloru Ebubekir DİVA-YEV, Sır-Derya sahilindeki Dede Korkut'a maledilen mezarın 1898 yılında resmini çekmiş ve onun IX-X asırlara ait bir âbide olduğunu kaydetmiştir. Bu resim, Kazak Ansiklopedisi'nde (C. 6, s. 616, Alma - Ata 1975) mevcuttur. Korkut Ata'nın Gence'deki kabirini su yıkıp dağıtmış, bir müddet sonra kabir yeniden onarılmış, âbide haline getirilmiştir. Ç. VALIHANOV'a göre, Horhut (Korkut) ilk Kazak şamanıdır.

KAZAKLARDA NEVRUZ

Nevruz bayramında Alma Ata'da bulundum ve bayrama faal olarak iştirak ettim. Bayram günü «Alma Ata Akşamı» gazetesi benimle mülakat yaptı ve 22 Mart 1990 tarihli sayısında «Biz Büyük bir Ağacın Dalları» başlığı altında neşretti. Kazakların nevruz bayramında hoşuma giden ne oldu? Hükümet konağının önündeki geniş meydana gündüzler yurdlar (çadır bir nevi ev) kuruldu. Şunu da söylemeliyim ki, bu yurdlar bizim alaçıklarından (çadırlardan) çok farklıdır ve arka güzelliklerini muhafaza edip saklayabilmişlerdir.

Oğlan ve kızların yanyana cıdıra (cirit oyunu) çıkması, at sürüşü. Beyrek'le Banu Çiçek'in yarışını hatırlatıyordu. Her defa, «Kutlu olsun — yani uğurlu olsun — bâkekâllâh!» sözleri işitiliyordu. Yığıncağa, izdihama, «ma'reke» diyorlar.

Sıra ile iri kazanlar asılıyor, «Nevruz goja (yedek adı)» yemeği pişiriliyor. Bizim bayram aşından farklı olarak yemeğe düyü (pirinç) ile birlikte buğday yarması (bulgur) da ilâve ediyorlar.

Nevruz bayramında «altı bahan (altı ağaç)» kuruluyor. Bu salıncakta âdet olarak birbirine meyli olan kız ve oğlan «altı bahan»da çift olarak sallanıyor; sevgiyle, muhabbetle ilgili şarkılar okuyor, kısacası kendi aşklarını izhar ediyorlar. Bu sevgi şarkıları «ma'reke'ye katılanlara hoş tesir bağışlıyor. Bu manhılar (şarkılar) keskin deyişme şeklinde devam ediyor. Nevruz Bayramı 21 Mart sabahı saat 10'da başlayıp 23'ü sabahı saat 10'da sona eriyor.